

Миша Стојадиновић
Институт за политичке студије, Београд

НОВЕ РЕЛИГИЈЕ У ГЛОБАЛНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

**Peter Clarke, *New Religions in Global Perspectives*,
Routledge, London and New York, 2006.**

Студија „Нове религије у глобалној перспективи” аутора Питера Кларка представља значајну анализу за разумевање религије у савременом друштву. Религија је током своје историје морала стално да се прилагођава изазовима које јој је наметало друштво. Са савременим друштвеним процесима дошло је и до промена које су у великој мери одредиле правац развоју религије и настанку нових религијских покрета. Ова студија се састоји из шест делова који би се могли поделити у три целине. У првом делу бисмо могли сврстати само прво поглавље које представља неку врсту оквира којим се аутор служи у даљем излагању, док следећа четири поглавља дају преглед нових религијских покрета широм света. И на крају имамо поглавље посвећено будућим трендовима.

Велики допринос ове књиге је и глобална перспектива аутора који се трудио да у савременом друштву открије трендове који одређују настанак и ширење нових религијских покрета. Такође, значајно је поменути и то да аутор добар део свог излагања посвећује и „новим друштвеним покретима”, указујући да они иако сами нису религија ипак су имали велики утицај на развој нових облика духовности. Ми се овде нећемо бавити детаљним приказивањем свих нових религијских покрета који су обрађени у овој студији, а њих је велики број, већ ћемо се трудити да прикажемо

општу идеју књиге којом се Кларк водио уз кратак преглед неких за нас најзанимљивијих.

Питер Кларк каже да се у свом делу руководио глобалном перспективом нових религијских покрета, али да се при том користио и дискусијама које обухватају религијске промене у ширем смислу, укључујући промене у тзв. старим религијама. Глобална перспектива би требало да омогући боље разумевање карактеристика нових религијских покрета које би у супротном остале неоткривене. И поред тога што користи термин „нови религијски покрети” он не искључује тиме и нове врсте духовности. Иако се припадање једној вери још увек сматра важним, доктринарске догме све више постају ствар личног мишљења.

Потребно је са глобалне тачке гледишта водити рачуна и о новим духовним изворима и технологијама који постају свакодневност у сваком делу света. То доводи до промена система веровања али и до креирања новог когнитивног приступа духовној истини, новог начина спознаје који даје једно ново значење судбини и сврси духовног развоја. За нове религијске просторе не постоји „омиљени део света”, они постоје свуда и крећу се у свим правцима. Дobar пример овога је развој неколико јапанских нових религијских покрета, као што је на пример *Sekai Kyusei Kyo*, који су се развијали у неколико афричких земаља или чак у Бразилу. Са друге стране, бразилски религијски покрет *Santo Daime* је путовао до Јапана са бразилским мигрантским радницима из Јапана. И списак се само наставља...

„Старије религије”, како аутор назива Хришћанство, Ислам, Будизам... су биле принуђене да напусте један део своје религиозности и географских карактеристика и да претпостављају много универзалнију слику. Могућност за припадањем више вера постаје вероватнија у процесу у коме религије утичу и обликују једне друге. Ово наравно не представља нови развој, већ се ради о једном процесу приликом кога две или више религија долазећи у сусрет утичу једне на друге. Али се веома ретко може наћи пример да се као резултат јави ситуација у којој ће један систем веровања у потпуности трансформисати други систем веровања.

Глобална перспектива би требало да открије и тајну тога како се различите религијске традиције обликују, а не само како се оне премештају са једног места на друго. Такође, глобална перспектива би требало да омогући боље упознавање са различитим моделима

религијских иновација и религијских традиција које постоје у различитим друштвима иако глобализација као процес тежи уношењу униформности. Роланд Робертсон каже да у глобализацији постоји извесна религиозна димензија, која се може разумети субјективно у смислу да су питања која настају питања о само-идентитету и значењу човечанства и то не само из перспективе религија, већ из ширег контекста целог човечанства. Ово је један од начина на који се објашњава глобални карактер нових религијских покрета. Њихов настанак се може повезивати и са конструисањем глобалних стандарда у етици и људским правима на надтериторијалном нивоу.

Захтев за примат духовности над религијом и потреба за духовношћу која би спојила цело човечанство. Таква духовност представља, гледано очима Католичке цркве, Протестантске цркве, Ислама и неких грана Будизма, опасност конституисања озбиљне претње „аутентичним” религијама. Ова нова духовност нуди једно религијско искуство које изгледа постаје све атрактивније. Оно ствара ново разумевање историјског простора између стварног и потенцијалног стања појединца у њему, које је у супротности са највећим бројем давно успостављених религија, доносећи могућност самореализације предавањем садашњости. Разлика између земаљског и небеског живота у овом смислу нестаје. На прошлост се више не гледа као на место ограничења а на будућност као на место неограничених потенцијала.

Постоје различити критеријуми за идентификовање процеса религијских промена и иновација у различитим религијама и културама. Оно што се овде подразумева под термином „нови религијски покрети” веома често се називало сектама или култовима. Треба напоменути да ни овај термин није ослобођен негативних конотација, јер је у прошлости он понекад коришћен за означавање нечега нестварног или небитног, док је у неким случајевима он имао изузетно негативно значење, нарочито после случаја *Aum Shinrikyo* марта 1995. када је овај покрет користио сарин да убије путнике метроа у Токију. Брајан Вилсон фокусирајући се на нове религијске покрете у Европи и Северној Америци указује на велики број карактеристика које их одвајају од других религија, а неке од њих су присутне и код осталих покрета у свим деловима света. Једна од најважнијих је свакако њихов утицај на положај људи у стварању њиховог духовног напредовања и доследно ненаглаша-

вање значаја улоге свештенства. Иако постоји велики број гуруа, они се углавном не третирају као посредници чија је улога кључна у духовном напредовању, већ су само нека врста учитеља, који углавном служе да објасне контекст, наравно постоје изузеци.

Реакција на нове религијске покрете широм света је, иако не увек истог интензитета, увек била негативна. Ово је готово правило када се ради о развоју нових религија страног порекла. Историјски се може видети образац да друштва имају сумњичав однос према новим религијама, који је често резултовао прогоњењем њихових следбеника. Пример овога је Хришћанство у древном Римском царству, или пак Ислам на Западу у модерним временима... Чак и где се владајућа елита труди да се нове религије устале оне су принуђене да се изборе са постојећом религијском традицијом.

Растућа глобализација доноси са собом већи ниво економске миграције. Модерна Европа је током новије историје била сведок раста нових врста религијског плурализма, које су утицале на начин на који многи њени становници сада верују. У Берлину данас на пример живи 400.000 муслимана од којих је већина дошла 1960-тих из Турске као радна снага. Рестриктивни закони као да су 1960-тих година деловали управо супротно, ка повећању религијског плурализма. Тако се нешто дешавало и у Великој Британији када су 1962. и 1968. представљени закони који су требали да смање имиграцију, а у ствари су довели до стабилизације азијских заједница. Оне су почеле да одбацују идеју „повратка кући” и у страху да ће бити одвојени од својих породица у Азији довели своје породица и населили их на територији Велике Британије. На тај начин су Будизам, Хиндуизам, Ислам и Сикизам у Британији, али и у већем делу Западне Европе веома брзо променили свој положај од егзотичних религија, које су биле на маргинама друштва, до религија које су у великој мери постале део религијског живота друштва у целини и много доступније целокупном становништву. То је, међутим, случај и са другим религијама. Настанак великог броја нових религијских покрета је само повећао религијски плурализам. У европском контексту нови религијски покрети из Јужне Азије, Северноисточне Азије, Африке и Латинске Америке су се због колонијализма, културе, језика, имиграцијама, етничких и породичних веза, прво успоставили у главним градовима и другим већим градовима бивших колонијалних сила, користећи ове локације као одскочне даске за Западну Европу, Источну Европу,

Русију, САД... На пример португалска колонизација Бразила и њихов културни утицај делимично објашњавају долазак бразилских нових религијских покрета у Европу. Нови религијски покрети из земаља које нису биле колонијализоване од стране европских земаља су веома тешко налазиле свој пут у Европу и концентрисали су свој напор на оне земље за које су сматрале да постоји повољна атмосфера за њихов развој.

Многи модерни исламски покрети се називају исламским због њихове тежње за конструисањем исламске државе као предуслов за успешну реализацију исламског друштва. Међутим постоје и тзв. „либерални” исламски покрети, укључујући ту и турски покрет *Fethullah Gulen*, назван према свом оснивачу. Он инсистира на томе да је религија кућна религија. Главна мисија овог покрета је промоција модернизма, толеранције и демократије не напуштајући принципе на којима Ислам почива. Према њему већина исламских правила је усмерена на приватну сферу живота чиме се Ислам претвара у приватну ствар. Број присталица овог покрета није тачно познат али се процењује да се креће негде од 250.000 до 4.000.000. присталица, већина њих је градско становништво. Најефикасније средство за развој овог покрета је средство едукације – школе, универзитети, културни центри и организације. Овај покушај спајања традиционалног са модерним у исламској култури је за кратко време добио велики број присталица не само у Турској, већ и широм света.

Исламски покрети као што су Муслиманско братство и Ал-Каида теже стварању исламске државе као предуслова за успешну реализацију исламског начина живота. Унутар ове категорије исламских покрета постоје два основна типа. Са једне стране, имамо салафати струју која се залаже за враћање стриктном поштовању изворног Ислама, али коришћењем мирних средстава. Са друге стране, имамо тзв. дихад групу која има исти циљ, али уз коришћење свих могућих средстава, укључујући ту и војна средства.

Муслиманско братство је формирано у Каиру 1928. године од стране египатског учитеља Хасан Ал-Бана. Овај покрет је постао један од најрадикалнијих и најутицајнијих у модерном добу. Иако је стављен ван закона у Египту после 1950-тих, његова идеја наставаља да постоји и да мотивише радикалне муслимане широм света. Братство је развило можда најобухватнији програм реформе у историји Ислама. Овај програм се свакако може схватати новим у

смислу да је ово први организовани, у бити исламски урбани масовни покрет у модерном свету. Оснивач братства је са 17. година дошао у Каиро где је био шокиран и посрамљен озбиљним моралним и друштвеним труљењем у граду. Био је понижен британском окупацијом Египта које је искусио из прве руке и био је запањен дефектом исламске омладине његових година. Много од онога што се данас оправдава у име интелектуалних слобода, слободе избора и индивидуалних слобода за њега је било изговор за уништење утицаја религије. У овом стању шока и разочарења је кренуо у стварању удружења младих муслимана. На почетку је Хасан желео да се реформе путем братства обаве мирним средствима. Међутим, средином 1940-тих је успоставио тесне везе са младим официрима, укључујући и будућег председника Египта, Анвар Садата. Братство је, такође, било у власништву трговаца оружјем, који су били задужени за групу познатију као тајно оружје. Овај део братства је организован у ћелије, од којих се свака од њих састоји не више од пет чланова. Од 1943. године Албана почиње да говори о цихаду као средству самоодбране. Крајем 1940-тих овај покрет је био укључен у антибританску побуну, спаљивање књига на енглеском језику, и наводно у нападе зграда експлозивом и убиство египатског премијера и покушај државног удара. Период од 1946. до 1948. је период када је овај покрет имао највише чланова. Састојао се из 2.000 огранака и између 300.000 и 600.000 чланова.

Поред овог контраверзног покрета свакако треба поменути и Ал-Каиду, исламски радикални покрет о коме се доста тога писало након трагичног догађаја 11. септембра 2001. године. Познато је да је Осама бин Ладен 1980-тих тада будући вођа овог покрета био дубоко умешан у борбу против руске војне окупације Авганистана и то уз америчку подршку. Када је понудио помоћ саудијској влади да одбије напад Садама Хусеина она је одбијена и прихваћена је помоћ САД, што је окренуло Осама бин Ладена против САД. Филозофија овог покрета је интеграција помоћу конфликта. Сваки отпор би требало да се уништи, као и све што се нађе на путу оних који су уједињени заједничким циљем креирања исламских држава. Ово би на крају резултирало јединством и хармонијом у муслиманском свету, крајем доминације Запада и решење палестинско-израелског конфликта.

Промене у савременом друштву су довеле до промене система веровања, али и до креирања новог когнитивног приступа духов-

ној истини. Нови религијски покрети у таквим условима настају у свим деловима света намећући при том своју визију света. За њих како то Кларк лепо каже не постоји неомиљени део света. Ови покрети су изазивали реакције широм света, и то углавном негативне, што је често резултирало прогонством њихових присталица, било од стране постојеће власти, или од стране доминантних религија на просторима на којима настају.

Глобални приступ Питера Кларка свакако представља значајан допринос разумевању настанка и развоја нових религијских покрета у савременом друштву. Нарочито запањује број религијских покрета о којима Кларк говори трудећи се да обухвати сваки део света. И поред несумњивог значаја ове студије не може се отети утиску да је овај пројекат можда требало ограничити, временски и просторно, ради бољег разумевања нових религијских покрета, јер ова књига повремено одаје утисак који се можда најбоље може описати оном старом пословицом *да се од дрвећа не види шума*.

